

Jonas Otterbeck

Den förvirrade svenska etikdiskussionen

Essay

Utgångspunkten för denna essä är de hätska diskussionerna kring Sameh Egyptsons avhandling i missionsvetenskap framlagd den 10 februari 2023 vid Lunds universitet, särskilt meningsutbytena kring de forskningsetiska frågorna. Särskilt ifrågasatte vissa hanteringen av känsliga personuppgifter. Under projektets gång hade ny lagstiftning introducerats, men projektet etikprovades aldrig. Vissa kritiker valde att anmäla forskningen.¹ En av dessa anmälningar inkom till Överklagandenämnden för etikprovning. Förundersökningen gjordes av Malmö åklagarkammare som lade ned den i mars 2024. Även den interna utredningen vid Lunds universitet gjord av Nämnden för utredning av avvikelser från god forskningssed, baserad på ett tiotal inkomna skrivelser, lades ned efter granskning av dessa samt av handledarnas, Egyptsons och berörda institutionens svar. Dessutom granskade Nämnden för provning av oredlighet i forskning avhandlingens källhantering och friade den i oktober 2025.

Egyptsons avhandling tillhör de mest nedladdade från Lunds universitet. Redan långt innan den offentliggjordes digitalt var den omdiskuterad – efterlängtd men också kritiserad. Egyptson ville reda ut en fråga som är enkel att formulera men desto svårare att forska om. Är flera av de ledande individerna aktiva i det svenska, muslimska organisationslivet medlemmar av det

Jonas Otterbeck is professor of Islamic studies and Rasul-Walker Chair of Popular Culture in Islam at Aga Khan University, Institute for the Study of Muslim Civilisations, London. His most recent research analyses the Islam of Muslim creatives and Islamic pop music. He two latest books are *The Awakening of Islamic Pop Music* (EUP, 2021) and *Migration and Religion* (Springer, 2023, co-authored with M. Nordin).

¹ Se vidare Lindberg 2023 för en diskussion om kritiken av avhandlingen.

muslimska brödrskapet eller inte? Tidigare forskning har konstaterat att många föreningsaktiva under långa perioder har förespråkade ideologier och idéer som härstammar från muslimska brödrskapet, det turkiska Rättvise- och utvecklingspartiet (AKP), Jamaat-i islami och andra islamiska politiska rörelser med globala förankringar. Det har inte varit en hemlighet då de till exempel översatt texter från olika språk till svenska av ledande ideologer från dessa rörelser.² Men finns verkliga medlemskap? Eftersom muslimska brödrskapet kom att omvärderas i USA:s, gulfstaternas, EU:s och Egyptens politik (detta skedde under en period från ca 2006 fram till 2014) så har medlemskap i muslimska brödrskapet blivit en synnerligen känslig politisk fråga. Av förklarliga skäl vill ingen längre erkänna medlemskap i en situation där ett sådant kan få direkta personliga ekonomiska och politiska konsekvenser. De i Sverige som länge velat exponera svenska muslimska organisationsaktiva som "islamister" (läs: extremister)³ såg fram emot avhandlingen, inte minst då Egypten redan hade gjort sig känd i media för sin hårdföra debattstil och sin vilja att "avslöja". De som kritiserade avhandlingen pekade på onyanserade påståenden av anklagelsekaraktär som just kunde skada människors rykte. Kritikerna sökte ett verktyg och fann etikprövningen vara ett sådant. Deras protester väcker intressanta frågor om etikprövningslagstiftningen som denna essä vill reda ut, utan att värdera Egyptens vetenskapliga arbete. De diskussionerna kan man ta del av på annat håll.⁴

2 Min avhandling (Otterbeck 2000) går igenom svenska muslimska skrifter som publicerats under 1900-talet.

3 Begreppet "islamist" går knappt längre att använda inom forskning. Det lanserades runt år 2000 för att ersätta det alltmer inflammerade ordet "fundamentalist". Islamist avsåg ursprungligen en person som engagerade sig politiskt i relation till islamiska idéer och som hade för avsikt att driva islamiskt inspirerad politik. Den betydelsen har marginaliserats i det offentliga samtalet. Istället råder en hätsk tolkning av islamist i offentligheten som numera betecknar någon som är reaktionär gentemot demokrati och trolig att använda politiskt våld.

4 En bra utgångspunkt är referenserna i Lindberg 2023.

Denna essä vill bland annat visa hur processen att införa en ny etiklagstiftning i Sverige har varit oklar. Lagstiftningen fick aldrig samma omedelbara genomslag som mycket annan lagstiftning, mest på grund av brister i hur lagstiftningen kommunicerades. I essän reflekterar jag över hur vi forskare successivt gjordes medvetna om rådande lagstiftning och ändringar i den över tid. Det var egentligen först vid förarbetet med GDPR (se nedan) som humanister och en del samhällsvetare kom att hastigt och mestadels olustigt beröras av etikprövningsrutinerna. Observationerna har vikt för diskussionerna kring Egyptens avhandling, då oklarheten i situationen förklarar varför etikprövningen inte blev gjord trots att lagen hade ändrats.

I likhet med flera andra länders etiklagstiftningar är den svenska ett utmärkt exempel på hur man använder normerna från

ett fält (medicin) och projicerar dem på andra (i detta fall samhällsvetenskap, humaniora och teologi). Den juridiska byråkratiseringen av etik innebar bland annat att staten valde att åsidosätta utvecklade etikdiskussioner i ämnen som socialt arbete, antropologi och sociologi. Det var inte känsligheterna från dessa som utgjorde utgångspunkten för etiklagstiftningen eller i byråkratins blanketter. De medicinska vetenskapernas känsligheter ställdes i centrum och kombinerades efterhand med en lätt paranoid datahanteringslag, GDPR (se nedan), som har kommit under omfattande kritik.⁵

Dessutom är diskussionerna kring etiklagstiftningen och byråkratin ett exempel på ett område där berättigad kritik från humanister och samhällsvetare har bemötts tondövt. Faktum är att okänsligheten har varit så omfattande att den nog bara varit möjlig genom icke-koordinerad, byråkratisk tröghet som saknar avsikt, faktiskt enkom skapad genom själva den byråkratiska kolossens interna logik.

Religion som känslig personuppgift

EU-lagen kallad GDPR (i Sverige är det formella namnet Data-skyddsförordningen) reglerar hur man behandlar personuppgifter. Den trädde i kraft 2018 och ersatte då Personuppgiftslagen (PUL) från 1998. Personuppgifterna delas in i olika kategorier, varav de mest relevanta här är: *vanlig personuppgift* – något som identifierar den enskilde till exempel en adress kopplad med namn eller ett foto; *känslig personuppgift* är uppgifter om etniskt ursprung, politiska åsikter, fackföreningstillhörighet, sexuell läggning, religiös eller filosofisk övertygelse, hälsa eller genetiska och biometrisk uppgifter. De känsliga personuppgifterna måste bevakas extra noga därför att de per definition anses känsligare än en adress. Det är logiskt i till exempel en medicinsk analys, men om man som jag jobbar med migranter som ofta är tydliga med sin etnicitet, sina politiska åsikter, sin sexuella läggning och sin religiösa övertygelse – både privat och offentligt – blir det bisarrt att se detta som särskilt känsliga uppgifter, särskilt när det gäller personer som är aktiva som företrädare för organisationer eller liknande. Faktum är att för många öppet religiösa och politiska aktörer är deras adress en betydligt känsligare uppgift. Om deras adress är känd riskerar de att leva med dödshot.

⁵ För ett relativt nytt exempel, se Á Costello & Leiser 2024.

Under 2015–2018 var jag ansvarig för några etikprövningar. Det gjorde att jag engagerade mig för att försöka förstå regler och byråkratiska ordningar. I samband med detta deltog jag i flera möten. Innan jag går in på detta vill jag tydligt anknyta till Sameh Egyptson, en anknytning som förklarar varför jag finner det viktigt att klargöra det som min essä adresserar.

Sameh Egyptsons biträdande handledare

Jag tänker inte skriva mycket om Egyptson. Vi känner varandra sedan 1990-talet då han närvarade vid det högre seminariet i islamologi innan han var doktorand; jag var doktorand i ämnet 1992–2000. Vi har haft sporadisk kontakt över tid och jag deltog i en konferens- och utbildningsresa till Alexandria i Egypten som Egyptson ordnade 2002. Enligt mina anteckningar blev jag tillfrågad 2016 att vara hans biträdande handledare. Jag accepterade uppdraget som mest var en formalitet, då han vid tillfället inte var särskilt aktiv. Jag var sedan biträdande handledare fram till 2019. Vi hade ett antal trevliga diskussioner, jag tipsade om material och gav honom också tillgång till mitt avhandlingsmaterial – något han generöst har tackat för i avhandlingen. Hans huvudsakliga engagemang vid den tiden var att skriva på en arabiskspråkig bok om svenska kopplingar till Muslimska brödrskapet. Eftersom detta gjordes utanför akademien var jag inte handledare för den boken utan bara samtalspartner vid tillfälle. Det är roligt att samtala med Egyptson. Han är duktig på att inte hålla med så det blir ofta rejäla diskussioner. Det är även kring denna tid som samtalen om den nya etikprocessen påbörjades inom humaniora och teologi vid Lunds universitet.

Informationsmöten

Den lokala etikprövningsnämnden i Lund började sitt arbete redan 2004. Detta var ett resultat av etikprövningslagen från 2003. Genom en lagstiftningsförändring (SFS 2008:192) kom även viss samhällsvetenskaplig, humanistisk och teologisk forskning att inkluderas från och med 2008. Det var dock under förarbetet med införandet av GDPR som institutioner och forskare blev mer medvetna om en juridiskt grundad etikprövning till skillnad från de etiska koder inom olika ämnen som fram till dess

hade dominerat. Min dåvarande institution, Centrum för teologi och religionsvetenskap (CTR), ordnade ett par möten när det stod klart att en ny typ av etikprövning skulle påverka vårt arbete. CTR hade tur, en forskare från CTR, teologen och etikern Ulf Görman, fanns i ledningen för den lokala etikprövningsnämnden i Lund; vi var snabba att utnyttja kontakten och ordnade en informationsdag. Detta möte bör ha skett 2015. Tidigt väcktes frågan om pågående projekt. Svaret var att dessa inte kunde etikprövas då man inte etikprövade redan påbörjade projekt. Något minne av den formulering som efterhand skulle bli dominerande – om större ändringar i forskningsdesignen görs krävs en ny etikprövning – har jag inte från den tiden. Däremot såg jag till att mina nya doktorander etikprövade sina projekt och jag ordnade även så att en masterstudent som jobbad med synnerligen känsligt material fick etikprövning; jag gjorde min första sådan ansökan 2015. Som handledare var jag ju övergripande ansvarig för forskningen. Däremot etikprövades inga av de pågående projekten som slutfördes efter det att dessa diskussioner fördes. Att Egyptsons projekt inte etikprövades var alltså tydligt i linje med de besked som gavs av den lokala etikprövningsnämnden 2015, långt efter lagändringen skedde. Till saken hörde att Egyptson hade påbörjat doktorandutbildningen redan 1999 men hade tagit många och långa omvägar som lett till pauser och han hade även omvandlat sitt projekt. Den huvudsakliga kursändringen skedde enligt avhandlingstext år 2013 (Egyptson 2023: 111–112), alltså just före den period jag beskriver ovan.

Informationen om den nya etikprövningen orsakade mycket diskussioner och ny oklarhet. Vad kunde man egentligen göra? Hur hanterade man projekt som man gör inom ramen för sin forskning och som kanske pågår under en hel karriär? Vad var egentligen forskning i dessa sammanhang? Om man studerade islam i Sverige, som jag gjorde, och därmed alltid var i fält, vad var ”data”? Allt jag snappade upp och delade med mig till studenter och journalister eller bara sådant som jag systematiskt samlade in för ett specifikt projekt? Hur allmängiltiga projekt skulle kunna accepteras? Vem skulle betala etikprövningsavgiften på 5 000 kronor? Varför var blanketterna gjorda för medicinare?

För oss inom humaniora och teologi ställde detta till vår yrkesverksamhet. Diskussionerna och känslorna gick höga. De flesta

kände sig lätt förolämpade över att byråkrater som så tydligt inte ansträngde sig för att förstå vad vi höll på med skulle ges myndighet över oss. Utöver det delades reaktionerna i två: de som helt enkelt avstod etikprövning (inga namn nämnda för säkerhets skull) och de som verkligen försökte förstå och göra rätt. Jag tillhörde de senare eftersom hela förfarandet retade mig men också fascinerade mig. Min ideologiska övertygelse är att en stat ska ha verklighetsanpassade regler så att medborgare inte vill fuska. Jag har i mina resor i muslimska majoritetssamhällen och studier av dem sett vad orimlig byråkrati ofelbart leder till: fusk, korruption och känslan av alienering inför statsapparaten som inte är en vän utan faktiskt en fiende. Givetvis finns många andra samhällen i liknande situationer men de muslimska är de jag känner till bäst. Det över tid höga förtroendet för svenska staten är något vi ska vara stolta över, både som medborgare och politiker; det är även något som måste vårdas. Förtroendet kräver en stat som är fortsatt transparent, begriplig, som går att kommunicera med och som kan hållas ansvarig genom regler och lagar som ska följas. Även om länder som Frankrike, där förtroendet för politiker är mycket lågt, fungerar, så är det ingen slump att Sverige fungerar bättre och lättare byråkratiskt. Låt oss inte ens börja diskutera Egypten, ett land som jag har bott i och i många avseenden har älskat, men inte för dess byråkrati, om man säger så. Faktum är att både GDPR och etikprövningar har tillkommit för att skapa transparens, skydda det privata från en datoriserad statsapparat som drivs av viljan till kunskap och byråkratisering av samhället. Detta bör alltså påverka forskningen, men den påverkan måste ske på ett begripligt och transparent vis.

Ett telefonsamtal med en jurist på centrala etikprövningsnämnden

Till slut blev min förvirring över reglerna så stor att jag valde att ringa centrala etikprövningsnämnden.⁶ Samtalet bör ha ägt rum 2015 eller möjligen tidigt 2016. Jag hade tur att få tag på en jurist som var beredd att tala med mig. Vid sidan av att få en hel del rutiner bekräftade så blev det även klart att det fanns stora oklarheter för just humanister och teologer som engagerade sig i forskning om religion, eftersom religionstillhörighet per definition ansågs vara en känslig personuppgift. Jag frågade om även of-

6 Sedan 1 januari 2019 är all etikprövning samlad i en myndighet, Etikprövningsmyndigheten i Uppsala.

fentliga uppgifter om religionstillhörighet var att se som känsliga personuppgifter, men fick inget riktigt svar. Jag gjorde då frågan mer konkret och frågade om jag behövde etikpröva att jag planerade att dokumentera och sedan publicera uppgiften att Antje Jackelén, Svenska kyrkans dåvarande ärkebiskop, var kristen. Svaret var förbluffande: Det var oklart om jag behövde tillstånd eller inte. Vad ska man säga? Vi enades om att det behövdes vägledning och personen hävdade att en broschyr för att vägleda humanister, teologer och samhällsvetare höll på att produceras. En välskriven vägledning såg dagens ljus 2023. Den byggde då i sin tur på en broschyr från 2021 producerad av Lunds universitet, författad av etikprövningsveteranen Ulf Görman, densamme som informerade CTR om det pågående arbetet runt 2015. Denna skrift byggde i sin tur på hans tidigare dokument ”Lathund för forskningsetik” från 2017. I vägledningen från 2023 – och i den från 2021 – kan man läsa:

Men 1900-talshistoria och nutidshistoria arbetar ofta med information om levande personer, och när det är fråga om känsliga personuppgifter uppfattas sådana undersökningar som tillståndspliktiga. Detta gäller även till exempel offentliga uppgifter och uppgifter i arkiv. (Etikprövningsmyndigheten 2023: 57)

Men man kan också notera att råden från 2017 tillåter att man får använda personuppgifter ”om den registrerade på ett tydligt sätt själv offentliggjort uppgifterna” (s. 11). Här ges alltså ett motsatt råd.

Arkivering kontra etikregler

Under den tiden (2015–2016) arrangerade vi även ett möte med både Lunds universitets arkivarie och en representant för den lokala etikprövningsnämnden. Valet att möta båda samtidigt var medvetet manipulativt. Vi ville att de två regelsystemen skulle kollidera under ett offentligt möte. Vi lyckades. Medan etikprövningsnämnden krävde att vi skulle anonymisera materialet och skydda det mot all insyn genom lösenord och att bara jobba med materialet när datorn var offline för att inte riskera att hackare skulle kunna komma åt materialet, så krävde universitetets arkivarie att få forskningens råmaterial i oförändrat skick för att arkiveras inför framtiden. Materialet

skulle sedan kunna begäras ut av andra. Visst kunde man sekretessbelägga visst material på begäran, men om till exempel polismyndigheter misstänkte att materialet innehåller information om brott trumfades den misstanken sekretessen. En forskare frågade om intervjumaterial om korruption i ett öst-europeiskt land skulle kunna begäras ut av det landets polis, och svaret blev ja från arkivarien. Forskaren kontrade med att informanterna hade försäkrats att materialet aldrig skulle spridas, vilket fick stöd av etikprövningsnämndens representant; detta var även specificerat i den godkända etikprövningsansökan. Det utbröt en kort diskussion mellan arkivarie och etikprövningsnämndens representant som båda bevakade de egna territorierna. Till slut bad vi forskare dem att tala med varandra och koordinera reglerna så att vi skulle kunna göra våra jobb, och göra rätt. Sedan dess har Lunds universitet bland annat publicerat ”Lathund för etikprövning” (2017) och ”Vägledning för etikprövning av forskning inom HT-fakulteterna” (2021). I den senare (s. 40) adresseras frågan. Vi får veta att det är inte bara dålig forskningssed utan även ett brott mot arkivlagen att förstöra forskningsmaterial direkt efter forskning. Man kan gallra efter tio till femton år men inte om materialet kan anses ha ett fortsatt vetenskapligt eller allmänt intresse, det kan även krävas arkivering om materialet har kulturhistoriskt eller personhistoriskt värde. Med andra ord finns få möjligheter att verkligen skydda informanternas anonymitet, åtminstone teoretiskt. I den verkliga världen kommer merparten av allt insamlat material nog aldrig att granskas igen.

Sex år i en etikprövningsnämnd

Jag blev värvad till mitt nya universitets etikprövningsnämnd en vecka innan jag officiellt började arbeta för Aga Khan University (AKU), ett universitet som präglats av medicinsk vetenskap under större delen av sin fyrtioåriga historia. Huvudcampus ligger i Karachi, Pakistan, men AKU driver även utbildningar och forskning i Kenya, Uganda, Tanzania och Storbritannien, där jag jobbar. Över tid hade det inom universitetet utvecklats ett behov av en separat etikprövningsprocess för samhällsvetenskap, humaniora och ”arts” (SSHA). Jag var den kommitténs första ordförande under tre år och satt därefter ytterligare tre år i kommittén som vanlig medlem. Det var mycket lärorikt.

Vi var tvungna att ta hänsyn till lagstiftning i flera olika länder. Vi granskade GDPR-liknande lagstiftningar och fick snabbt inse det faktum att USA utövar ett stort inflytande över pakistansk akademi och medicinsk forskning. Det var ett drygt arbete. Alla befintliga blanketter var gjorda för medicinsk forskning. Det var ett omfattande arbete att anpassa dessa. Det är nämligen inte bara det uppenbara (regler, rutiner och liknande) som skiljer SSHA från medicinsk vetenskap utan också ordval (till exempel data), projekttider (ett projekt inom SSHA kan vara icke-finansierat och pågå i decennier, medan medicinska projekt generellt är finansierade och avgränsade i tid) och sättet att redovisa resultat (SSHA kan uppfatta långa resonemang som resultat medan man inom medicinsk forskning ofta kan prestera något konkret). För att inte tala om att de medicinska vetenskaperna behöver diskutera på vilka vis de ska få tortera djur och hur de ska göra med ägandet av blod- och hudcellsprover och av innovationer som kan gå att sälja – problem som få inom SSHA har. Medicinsk antropologi visade sig vara en spännande mellankategori för oss. Ämnet tydliggjorde skillnaderna i arbetssätt, eftersom en del av dessa forskare jobbar mer medicinskt och andra mer inom SSHA-fältet, men överlag överlappar deras forskning våra respektive kompetenser. Påfallande få inom SSHA jobbade med samtida religionsfrågor, så det blev först när jag ansökte som dessa hamnade på bordet. Även här visade det sig behövas mycket diskussion då religion i Pakistan, och inte minst islam, har andra gränsdragningar och är omgärdad av terminologi som uppfattas annorlunda. Till exempel innebär islamologi/Islamic Studies konfessionella studier i Pakistan. Men även detta gick att hantera.

Etikprövning och religionsforskning

Tro nu inte att jag anser att religionsforskning inte ska etikprövas. Jag är för etikprövningar, men menar att dessa måste göras betydligt effektivare, säkrare och med mer förståelse för forskarna. Vid AKU och i etikprövningsnämnden för SSHA valde vi att försöka kommunicera att vårt syfte var att på kortast möjliga tid ge återkoppling på ansökningar, återkoppling som hela tiden försökte vara konstruktiv så att vårt arbete fungerande hjälpande, inte stjälpande. Trots detta har många tvekat att kontakta oss eftersom etikprövningar i sig har dåligt rykte.

Även i Sverige har det funnits mycket att anpassa över tid. Etikprövningsmyndigheten har numera till exempel lyckats utveckla informationsmaterial som vägleder rimligt effektivt och upprätta formulär som är anpassade till humaniora, teologi och samhällsvetenskap.⁷ Men även efter att ha läst vägledningarna från 2017, 2021 och 2023 och tagit del av allt annat informationsmaterial inklusive gjort ett quiz som återfinns på myndighetens hemsida, återstår frågor om till exempel användandet av information som snappas upp på andra sätt än inom i tid avgränsade forskningsprojekt och även om karriärlånga projekt. Lärosätena skulle göra klokt i att upprätta förnämnder vid större institutioner som kan vägleda forskarna.

Om humanistisk, teologisk och samhällsvetenskaplig forskning ska kunna vara granskande och samhällsnyttig, måste forskare även kunna granska miljöer som består av folk som inte vill bli granskade. Kriminella nätverk, politiska partier, storföretag, rasistiska miljöer, islamistiska rörelser, kristna sekter, nätverk av pros tituerade, friskolor och varför inte nämna andra forskare. I dessa sammanhang – i vilka folk gissningsvis inte tänker låta sig intervjuas eller bara vill svara på vissa frågor och definitivt inte tänker skriva under några samtyckesblanketter – behöver man utnyttja offentlighetsprincipen genom att ta del av material på alla språk man mäktar hantera, vilket i vår nya AI-tid faktiskt är i princip samtliga. En etikprövning kan mycket väl behövas för att universitetet, staten och allmänheten vill ha en garanti för att forskaren har förstått lagen. Men lagen och prövningen måste vara realistisk för forskarna, reglerna måste vara kända och anpassade.

Ett problem är dock att detta inte är en fråga enkom för ett land, eller för EU. Alla universitet i Norden, Storbritannien och Pakistan lever i relation till utvecklingen i länder som USA, som fram tills nu har varit forskningsledande inom medicin, som har satt tonen, och vars finansiärer påverkar regler över hela jordklotet. Det är svårnavigerat, men inte omöjligt om man vet vad som behöver göras.

7 Se ansöknings- och ärendehanteringssystemet Ethix på Etikprövningsmyndighetens hemsida: <https://etikprovningmyndigheten.se/https://etikprovningmyndigheten.se/>. Besökt 26 oktober 2025.

Tillbaka till Egyptsons avhandling

Att förundersökningarna i samband med Sameh Egyptsons avhandling lades ned ser jag som positivt. Det visar att det finns

en förståelse för att det faktiskt har varit mycket svårt att göra rätt i förhållande till regelverket eftersom de som satt upp reglerna inte måktade att kommunicera dessa på ett tydligt vis. Jag har även visat att praktiken har ändrats över tid. Kanske borde ändå Egyptsons huvudhandledare ha krävt att få göra en etikprövning av avhandlingen någon gång mellan 2015 och 2019, men det gjordes aldrig eftersom det inte fanns på radarn att göra prövningar av pågående forskning. Jag var inte personligt juridiskt ansvarig men moraliskt delansvarig för att detta inte blev gjort. Jag kunde ha väckt frågan med Egyptson och hans huvudhandledare, men det gjorde jag inte, åtminstone inte vad jag minns. Det är svårt att sia om framtiden, och som ovanstående har visat var vi många som tyckte att vi hade fått tydliga anvisningar om just tidigare påbörjad forskning. Istället upprättade huvudhandledare och biträdande handledare tydliga regler för Egyptson att bara använda offentligt tillgängliga uppgifter. Med facit i hand hade svensk forskning vunnit på att Egyptsons forskning hade etikprövats. Ansökan hade kunnat fungera som ett prejudikat och ett avslag hade kunnat leda till produktiva diskussioner om vad som är möjligt att studera i Sverige.

Men finns det inte stora problem med att Egyptson namngav personer i avhandlingen som menar att uppmärksamheten kring avhandlingen har orsakat att de mottagit hot och att människor och myndigheter riskerar att påverkas i hur de behandlas? Jo, det finns det. Men denna reflektion behandlar inte den problematiken utan själva etikprövningsförfarandet. Det är troligt att en etikprövning vid tiden hade kommit fram till att Egyptson hade rätt att namnge personer och deras anknytning till olika miljöer då uppgifterna som Egyptson baserade sig på var offentliga uppgifter (här finns ett par fall där det är tveksamt om uppgifterna verkligen var det, men det lämnas därhän i detta sammanhang). Om så varit fallet, hade avhandlingen kunnat redovisa ett mycket snarligt material. Situation är i sig komplex.

Min förhoppning är att denna text har visat hur snårigt det var under tidsperioden kring införandet av den nya lagstiftningen 2008 och GDPR 2019. Myndigheterna i Sverige, som brukar vara skickliga när det gäller att förstå olika behov, misslyckades stort med att införa ett regelverk baserat på lagen som gick att följa. Det är aldrig för sent att rätta till och mycket har blivit påfallande bättre. Lärdomen från Egyptson-debatterna är att detta

borde ha gjorts snabbare och skickligare, både för den fria forskningens och för möjliga ”forskningsobjekts” skull. Otydlighet öppnar bara för maktmissbruk, självcensur och anmälningar.

Litteratur

- Egyptson, Sameh (2023). *Global politisk islam? Muslimska brödraskapet & Islamiska förbundet i Sverige*. [Doktorsavhandling (monografi), Centrum för teologi och religionsvetenskap]. Lund: Universitet.
- Etikprövningsnämnden (2023). ”Vägledning om etikprövning av forskning på människor”. Intern produktion.
- Á Costello, Róisín & Mark Leiser (eds.) (2024). *Critical Reflections on the EU’s Data Protection Regime: GDPR in the Machine*. London: Bloomsbury.
- Lindberg, Mats (2023). ”Varför är debatten om Sameh Egyptsons avhandling så upphetsad?”, *Statsvetenskaplig tidskrift* årgång 125, nr 2.
- Otterbeck, Jonas (2000). *Islam på svenska. Tidskriften Salaam och islams globalisering*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.